Eduskunta
Kunta- ja terveysjaosto
HE 29/2019 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2020

ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITTO

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2020

Ensi ja turvakotien liitto (ETKL) on vuonna 1945 perustettu valtakunnallinen kansalaisjärjestö, jonka sääntömääräinen yhteiskunnallinen tehtävä on puolustaa lapsen etua, turvata lapsen oikeus suotuisiin kasvuolosuhteisiin ja turvalliseen kehitykseen, tukea vanhemmuutta sekä ehkäistä perheväkivaltaa. Vuonna 2018 Ensi- ja turvakotien liiton lastensuojeluverkostosta, johon kuuluu 30 jäsenyhdistystä, sai apua noin 12 800 eri syistä apua tarvitsevaa, mikä on ennätysmäärä. Erityisesti avun saajien määrä on kasvanut erilaisissa matalan kynnyksen ja varhaisen tuen muodoissa eli ehkäisevässä toiminnassa ja toisaalta apua saavien lasten määrä on lisääntynyt.

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää mahdollisuudesta lausua tästä hallituksen esityksestä. Pyydämme valiokuntaa kiinnittämään huomiota seuraaviin asioihin valtion talousarviota arvioidessaan:

1. Turvakotitoiminta ja turvakotipaikkojen riittävyys ja kehitysnäkymät

Suomi on ratifioinut ns. Istanbulin sopimuksen eli Euroopan Neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Sopimus astui Suomessa voimaan elokuussa 2015. Historiallinen sopimus laajentaa valtioiden oikeudellisesti sitovia velvoitteita väkivallan ehkäisemisestä, väkivallan vastaisen työn koordinoinnista ja uhrien auttamisesta. Sopimus velvoittaa Suomea ja valtion on osoitettava, että Istanbulin sopimuksen kattama väkivalta otetaan Suomessa vakavasti ohjaamalla sopimuksen edellyttämään väkivallan vastaiseen työhön tarvittavat resurssit. Suomi on raportoinut Istanbulin sopimuksen toimeenpanosta keväällä 2018, ja valvontaelin GREVIO on antanut siitä Suomelle oman raporttinsa.

Kansainvälisen tutkimuksen (FRA) mukaan Suomessa joka kolmas nainen 15-74- ikävuoden välillä joutuu lähisuhteissaan väkivallan kohteeksi tai sen uhan alaiseksi. Se tarkoittaa noin 700 000 naista. Lisäksi näissä tilanteissa on osallisina iso määrä lapsia. Euroopan Neuvoston asukaslukuun perustuva suositus turvakotien perhepaikkojen määrästä Suomelle on 500, ja viime vuosien myönteisten lisäyksienkin jälkeen niitä 1.1.2019 on vasta 202. Se tarkoittaa sitä, että joka vuosi erittäin suuri joukko apua tarvitsevia ei saa tarvitsemaansa turvakotipaikkaa kriisitilanteessa. Lisäksi turvakotiverkosto on edelleen liian harva ja matkat turvakotiin akuutissa kriisitilanteessa ovat liian pitkiä. Välimatkojen pituus voi näkyä myös siinä, että turvakodissa ollaan lyhyt aika kriisin ratkaisemista ajatellen, koska oma työpaikka, lasten päiväkoti tai koulut ovat liian kaukana.

Turvakotipaikkojen lisäämiseksi toiminnan rahoitukseen ehdotetaan valtion talousarvioesityksessä yhteensä 21,6 milj. euron määrärahaa, joka on 2,0 milj. euroa enemmän kuin vuoden 2019 varsinaisessa talousarviossa. Määrärahan lisäys sitten 2015 Istanbulin sopimuksen ratifioinnin ansaitsee eri hallituksille ja eduskunnalle kiitoksen.

Lyhytaikaiseksi kriisiavuksi tarkoitettujen turvakotien lisäksi Suomessa tarvitaan resursseja matalan kynnyksen palveluihin, joihin on helppo tulla ja apua saa nopeasti, mutta myös riittävän pitkään.

Väkivallasta selviytyminen ja sen aiheuttamasta traumasta toipuminen vaatii aikaa. Järjestöt tuottavat tällä hetkellä suurimman osan valtakunnallisista ja paikallisista uhrien tuki- ja neuvontapalveluista ja myös väkivallan tekijöille suunnatusta tuesta.

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää siitä, että turvakotipaikkojen lisäyksen tarve ja kansainvälisten sopimusten velvoitteet on otettu huomioon valtion talousarviossa ja että turvakotien rahoitukseen ehdotetaan vuodelle 2020 lisäystä 2 miljoonaa euroa tähän vuoteen verrattuna. Liitto ehdottaa, että lisäys vuodelle 2020 olisi kuitenkin 4 miljoonaa euroa, jotta uusia turvakoteja pystyttäisiin perustamaan talousarvion asettamaa raamia nopeammin. Tarve on erittäin suuri ja liian suuri joukko akuutissa kriisissä perheväkivallan vuoksi jää ilman tarvitsemaansa turvakotipaikkaa ja turvakodit ovat liian kaukana.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää välttämättömänä, että valtiontalouden suunnitelmaan varataan tuleville vuosille myös määräraha ja siihen lisäystä vähintään 2 miljoonaa euroa vuodessa, jotta pääsemme lähemmäksi Suomessa arvioitua tarvittavaa 500 perhepaikkaa.

Uusien sosiaali- ja terveyskeskusten kehittämishankkeessa on varmistettava, että sote-keskusten yhdeksi sisältöalueeksi mielenterveys- ja päihdeasioiden lisäksi nostetaan perhe- ja lähisuhdeväkivalta ongelman erittäin suuren yleisyyden vuoksi ja siksi, että julkisissa palveluissa perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvään avun tarpeeseen vastataan edelleen liian puutteellisesti. Sote-keskuksiin liittyvässä asetusluonnoksessa korostetaan niissä tapahtuvaa matalan kynnyksen tukea ja sosiaalihuollon osuutta. Edellä todetut mahdollistavat myös järjestöjen tarjoaman avun linkittymisen sote-keskuksiin. Tämä on mahdollistettava jatkovalmistelussa ja myös se, että valionavustusta voi kokeiluissa ohjautua yhteiskehittämisessä myös järjestöille.

Sote- uudistuksen rakenteisiin liittyvän lainsäädännön valmistelussa on varmistettava, että pitkälti järjestöjen varassa olevilla monirahoitteisilla (avustus Veikkauksen tuotoista+ kuntien toiminta-avustukset) avo- ja matalan kynnyksen palveluilla on jatkuvuus ja toimintaedellytykset. Maakuntien on voitava jatkossa avustaa näitä toimintoja, sillä ei eivät voi toteutua jatkossakaan pelkän Veikkauksen tuotoista tulevan avustuksen varassa.

Järjestöjen tulee olla jatkossakin merkittävä osaamis- ja lisäresurssi välivaltatyön alueella oikea-aikaisen ja riittävän avun takaamiseksi niin kriisitilanteissa kuin niistä toipumiseenkin. Erityistä huomiota ja huolta tulee kiinnittää lasten näissä tilanteissa tarvitsemaan apuun, joka jää tällä hetkellä liian usein toteutumatta.

2. Päihdeäitien kuntoutuksen ja hoidon rahoitus

Vuosittain noin 6 % raskauksista on äideillä, joilla on päihderiippuvuus ja jotka tarvitsevat monipuolista apua kuntoutuakseen. Se merkitsee, että vuodessa noin 3600-6000 sikiövauvaa on vakavassa elinikäisen vaurioitumisen riskissä.

Ensi- ja turvakotien liiton valtakunnallinen Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä pitää sisällään 7 päihdeongelmaisten, raskaana olevien naisten ja vauvaperheiden kuntoutukseen erikoistunutta ensikotia (Helsinki, Espoo, Turku, Kokkola, Rovaniemi, Kuopio, Oulu), 9 avopalveluyksikköä (edellisistä muut paitsi Oulu, lisäksi Jyväskylä, Lahti ja Kouvola) ja keskusjärjestön kehittämis- ja koordinaatiotyön toiminnan tueksi ja laadun varmistamiseksi. Pidä kiinni® - hoitojärjestelmän tavoitteena on ehkäistä ja minimoida sikiövaurioita tukemalla äidin päihteettömyyttä raskauden aikana ja jatkaa vanhempien päihdekuntoutusta sekä vanhemmuuden ja varhaisen vuorovaikutuksen tukea vauvan syntymän jälkeen. Tämä erityisosaaminen on ollut Ensi- ja turvakotien liiton varassa ja tätä vaativaa työtä on tehty liitossa yli 20 vuotta hyvin tuloksin. Riittävän pitkän kuntoutuksen jälkeen 2/3 äideistä on kuntoutunut vauvansa ensisijaiseksi huoltajaksi ja vauvat ovat vuoden iässä ikätasoaan vastaavalla kehitystasolla (Pajulon tutkimus). Tulokset ovat hyvät sekä inhimillisesti että yhteiskunnan kannalta, koska on pystytty ehkäisemään merkittävä määrä vauvojen vaurioitumista, huostaanottoja ja vanhemman päihdehaitoista koituvia kustannuksia. Parhaillaan on käynnistymässä tutkija Salon tutkimusryhmän uusi vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointitutkimus.

Pidä kiinni® - hoitojärjestelmä tavoittaa vuosittain ympärivuorokautisessa kuntoutuksessa ja avopalveluissa noin 250 kuntoutujaa. Vuonna 2017 käynnistettiin lisäksi etsivän ja matalan kynnyksen toiminta mahdollisimman monen päihteiden kanssa kamppailevan odottavan tavoittamiseksi. Toiminta on käynnistynyt hyvin ja 2018 tavoitettiin lisäksi jo yli 340 perhettä. Perheellä tässä tarkoitetaan odottavaa äitiä ja masuvauvaa, äitiä ja vauvaa tai äiti ja isää, jotka odottavat vauvaa tai joilla on jo vauva.

Hoitojärjestelmä on valtakunnallinen. Siitä vastaa, sitä koordinoi ja sen laatua varmistaa Ensi- ja turvakotien liitto. Sillä on yhteistyösopimukset palvelua tuottavien jäsenyhdistysten kanssa. Toiminta on käynnistynyt Raha-automaattiyhdistyksen tuella 1998. Ympärivuorokautisen kuntoutuksen rahoitus on ollut vakavassa riskissä jo yhdeksän vuoden ajan, koska pysyvää rahoitusta ei ole ollut. Syynä on ollut se, ettei ympärivuorokautista kuntoutusta ole enää voitu rahoittaa rahapelituotoista, koska sen on tulkittu kuuluvan kuntien vastuulle. Kunnat puolestaan eivät ole tästä selvinneet, koska niillä ei ole ollut asiantuntemusta odottavien ja juuri synnyttäneiden äitien/äitien ja isien ja vauvojen kuntoutukseen. Avopalvelujen rahoitus on tullut rahapelituotoista, tällä hetkellä Veikkauksen tuotoista, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen STEAn kautta tai kuntien valtionavustuksista siltä osin kun ne ovat kunnan omaa toimintaa. Avopalvelujen rahoitus on järjestönäkökulmasta vakaalla pohjalta siltä osin, että toiminta on STEAn ohjeellisessa avustussuunnitelmassa myös tuleville vuosille. Haasteet avopalveluissa tulevat ennen kaikkea siitä, miten kunnat lähettävät päihdeongelmaisia odottavia tai juuri synnyttäneitä vauvoineen kuntoutukseen ja osallistuvat sitä kautta asiakasmaksuin kustannusten kattamiseen. Etsivä ja matalan kynnyksen työ on osa em. rahoitusta ja kunnille maksutonta.

Eduskunta on varmistanut ”päihdeäitien” ympärivuorokautisen kuntoutuksen jatkuvuuden aikaisemmin aina vuosittain ns. joululahjarahoista. Merkittävä parannus edellä kuvattuun tilanteeseen on se, että päihdeäitien kuntoutukseen varattiin vuosille 2018-2019 yhteensä 3 miljoonaa euroa vuosittain valtion talousarvioon siirtymävaiheena soteen. Se merkitsi vuonna 2018 sitä, että Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni® - hoitojärjestelmän ympärivuorokautisen kuntoutuksen rahoitus oli aikaisempaa vakaammalla pohjalla ja lisäksi pystyimme avaamaan uuden ympärivuorokautisen yksikön Ouluun yhteistyössä Oulun ensi- ja turvakotiyhdistyksen kanssa, koska alueella on todettua merkittäviä vauvaperheiden päihdeongelmia. Lisäksi muutama muu taho sai kyseistä rahoitusta päihdeäitien kuntoutukseen, mutta pääosin ne eivät ole Tampereella olevaa Päiväperhoa lukuun ottamatta erikoistuneita vauvaperheiden kuntoutukseen.

Valtion talousarviossa on varattu 1,5 miljoonan määräraha päihdeäitien kuntoutukseen (HO 2019 kertaluontoinen) vuosille 2020-2021. Viime vuoden tapaan kyseisessä kohdassa ei ole suluissa mainittu Pidä kiinni- hoitojärjestelmää.

Kun sote -uudistuksen toteutumisaikataulu on viivästynyt, on välttämätöntä, että päihdeäitien kuntoutukseen varataan valtiontalouden suunnitelmassa tuleville vuosille rahoitusta päihdeäitien ympärivuorokautiseen kuntoutukseen vähintään 3 miljoonaa euroa vuositasolla. On välttämätöntä, että varmistetaan eduskunnan linjauksilla se, että käytössä oleva määräraha ohjautuu niille ympärivuorokautista kuntoutusta tarjoaville muutamille tahoille, joilla on vankka kokemus odottavien ja vauvavaiheen päihdekuntoutuksesta ja varhaisen vuorovaikutuksen tuesta. Pelkkä päihdekuntoutus ei tälle kohderyhmälle ole vauvan turvaamisen näkökulmasta riittävää. Lisäksi on varmistettava, ettei valtionavustusta ohjaudu tästä määrärahasta avopalvelujen kehittämiseen, sillä sitä työtä tehdään Veikkauksen tuotoilla tällä hetkellä ja osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa.

On välttämätöntä, että luodaan lainsäädännöllisesti pohja vakavasti päihdeongelmaisten odottavien ja juuri synnyttäneiden äitien ja vauvojen kuntoutuksen järjestämisen keskittämiseksi yhdelle toimijalle osana sosiaali- ja terveydenhuollon keskittämisasetusta ja kehitettävänä olevaa osaamis- ja tukikeskusrakennetta, OT- keskuksia. Ensi- ja turvakotien liiton arvion mukaan tarvittaisiin vielä ainakin kaksi, mahdollisesti kolme ympärivuorokautista Pidä kiinni- ensikotia Suomeen lähinnä Keskiseen Suomeen, Kaakkois-Suomeen ja Päijät-Hämeeseen. Liitolla on valmiudet edetä asiassa yhteistyössä jäsenyhdistysten kanssa, mikäli rahoitus saadaan varmistettua.

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää siitä, että päihdeäitien kuntoutukseen on ollut rahoitusta valtion talousarviossa vuosille 2018 ja 2019.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää välttämättömänä, että päihdeäitien kuntoutukseen on rahoitusta valtion budjetissa vuosille 2020-2021 ja esittää, että määrärahan suuruutta nostetaan vähintään 4 miljoonaan euroon vuositasolla. Yksistään Pidä kiinni- hoitojärjestelmän tällä hetkellä olevien yksiköiden valtionavustuksen tarve kunta-avustusten lisäksi ovat noin 2,6 miljoonaa.

ETKL on huolissaan siitä, että em. valtionavustusta on ohjautunut myös tahoille, jotka eivät ole erikoistuneita odotus- ja vauvavaiheen kuntoutukseen ja siitä, että päihdekuntoutukseen ei kaikilla tahoilla yhdisty vanhemmuuden ja varhaisen vuorovaikutuksen tuki, jotka vauvan turvaamisen ja tuloksekkaan kuntoutuksen kannalta ovat oleellisia.

ETKL ehdottaa, että valtion talousarvion yhteydessä todettaisiin selkeäst, että määräraha on tarkoitettu ympärivuorokautiseen kuntoutukseen tahoille, joilla on osoitettavissa oleva vankka kokemus odottavien ja vauvavaiheen kuntoutuksesta, joka yhdistää päihdekuntoutuksen sekä vanhemmuuden ja varhaisen vuorovaikutuksen tuen. On perusteltua tehdä rajaus, ettei valtionavustusta voida myöntää avopalveluihin. Avopalvelujen rahoittaminen tapahtuu tällä hetkellä joko kuntien rahoittamana tai STEAn kautta Veikkauksen tuotoilla ja kuntien rahoituksen yhdistelmällä. On tärkeää, että valtionavustuksen kohde on yksiselitteinen ja suuntautuu vain ympärivuorokautiseen kuntoutukseen päällekkäisen rahoituksen riskin välttämiseksi.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää välttämättömänä, että valtiontalouden suunnitelmaan ainakin vuosille 2020-2023 varataan määräraha päihdeäitien kuntoutukseen, jotta Pidä kiinni- hoitojärjestelmän jatkuvuus ei vaarannu siirtymävaiheessa soteen.

Lisäksi liitto kiirehtii sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistä keskittämisasetusta, jotta päihdeäitien ympärivuorokautinen kuntoutus ja muut vastaavat vaativat sosiaalipalvelut saadaan turvattua keskittämällä niiden järjestämisvastuu ja rakentamalla ne osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisiä osaamis- ja tukikeskuksia, OT-keskuksia sekä varmistamalla niitä tuottajien järjestöjen toimintaedellytykset ja toiminnan jatkuvuus. On tärkeää, STM:n vastuulla olevan OT-keskusjärjestelmän kehittämisen ja THL:n hoitaman päihdeäitien valtionavustuksen käytännön hoitaminen etenevät samansuuntaisesti, eikä niiden välille synny ristiriitaa tavoiteltavasta kehityksen suunnasta.

Helsingissä 11.11.2019

Riitta Särkelä
YTT, pääsihteeri
Ensi- ja turvakotien liitto
riitta.sarkela@etkl.fi
puh. 050 63 663